

רש"י מסכת גיטין דף נג עמוד א

1

היינו מדמע - שמערב בהיתר דבר האוסרו וכיון דשמעינן דקנסוהו רבנן ה"ה דילפי' מיניה למנסך ולא אצטריך למתנייה אבל השתא דמנסך ממש איצטריך למתנייה דלא תימא קם ליה בדרכה מיניה ופטור.

[קנסא הוא] - מטמע ומדמע דבמזיד חייב קנסא הוא דהיזק שאינו ניכר לא שמיה היזק.

וקנסא מקנסא לא ילפינן - דהא לאו דינא הוא והיכא דקנוס קנוס והיכא דלא קנוס לא קנוס ולהכי אצטריך מנסך.

ולמאן דיליף קנסא מקנסא - היינו רב דאמר מנסך ממש דאילו מערב לא אצטריך דילפינן ממדמע אע"ג דקנסא הוא.

כל הני - דמתני' למה לי ליתני חדא ונילפא אידך מינה.

משום דקא מפסיד לה לגמרי - דלא חזיא תו לאכילה.

דאסור לגרום טומאה - מפני פרושים שאוכלין חוליהן בטהרה ומשום דעבד איסורא קנסוהו.

מדמע - לא מפסיד לגמרי דהא חזי לכהנים וזבני מיניה בזול.

משום דשכיח - דעביד ובמילתא דשכיח עבדי רבנן תקנתא כי היכי דלא נעביד.

כר' ירמיה - דמדאגבהה קנייה.

למה לי - כיון דתנן מנסך בתרתי דרישא כ"ש מדמע דליכא למימר דקם ליה בדרכה מיניה.

מנסך - מפסיד לגמרי שאוסרו בהנאה אבל מטמא אע"ג דמפסיד ליה לגמרי לענין שהוא עצמו אינו יכול לאכול אבל חזי הוא עדיין להסקה או למאכל בהמה דאפי' מטמא תרומה חזי להסקה או לבהמת כהן.

מטמא איכא הפסד מרובה - דלא חזיא תו לאכילה.

שמיה היזק - ובהיזק לא חילקה תורה כשהוא בא בידי אדם עצמו בין שוגג למזיד כדאמרינן בהחובל (ב"ק דף פה) פצע תחת פצע לחייב על השוגג כמזיד.

היזק שאינו ניכר - כגון הני דמתניתין שלא נשתנו מכמות שהיו.

כדי שיוודיעו - שטימא או דימע דאי מחייבת ליה לא אתי מודע להו לבעלים ואכלי איסורא.

לצעוריה קא מכוין - דאי לאו להקניטו בא ולהודיעו למה לו דעבד.

הכהנים שפגלו - קרבנות ששחטום וזרקום לאכול מהם חוץ לזמנם ולא הורצו לבעלים.

מזידין - שידעו שפסולים בכך.

חייבין - לשלם דמיהן לבעלים שהרי צריכין להביא אחרים ואי נמי נדבה היא קשה בעיניו שלא הקריב קרבנו שהרי להביא דורון היה מבקש.

מפני תקון העולם - קס"ד דה"ק חייבין מפני תקון העולם שלא ירגילו בכך.

שוגגין פטורין מפני תיקון העולם מיבעיא ליה - דהא חייבין דמזיד דינא דאורייתא הוא ותיקון העולם אפטורין הוא דשייך למיתני כדי שיוודיעו.

הא שוגגין פטורין - דמתני' לא תני שוגגין פטורין בהדיא ברישא ואי נמי תני תיקון העולם לא ארישא קאי.

מי חטאת - דפרה אדומה וכן פרה עצמה נפסלין במלאכה דכתיב (במדבר יט) אשר לא עלה עליה עול ובמי חטאת כתיב למשמרת למי נדה ותניא בספרי מה ת"ל שיכול אין לי שתהא מלאכה פוסלת אלא בפרה ומנין אף במים ת"ל למשמרת למי נדה כלומר שיהו משומרות לכך ולא לדבר אחר.

פטור מדיני אדם - לשלם.

וחייב בדיני שמים - פורענות לשלם לרשעים שנתכוין להפסיד את ישראל.

לרבקה - למקום אסיפת הבהמות וקישורן כמו כעגלי מרבק (מלאכי ג).

כדי שתינק - את אמה.

ותדוש - בתבואה עם השאר דתשלומין ליכא אמעשה ידי דאמר לטובה הכנסתיה שתינק ופסולה לא הוי אלא מחמת מחשבתו שנתכוין אף שתדוש וגרמא בניזקין פטור דאמתשבה לא מחייבין ליה דפסולה מחמת מחשבה הוא כדאמר (פסחים כג) עובד דומיא דעבד דניחא ליה.

תוספות מסכת בבא בתרא דף ב עמוד ב

2

נתיאש הימנה ולא גדרה - דוקא נתיאש אבל לא נתיאש ועוסק כל שעה לגדור אע"פ שהוסיף מאתים מותר כדתנן במסכת כלאים (פ"ה מ"ו) הרוואה ירק בכרם אומר כשאגיע לשם אלקטנו הוסיף מאתים מותר לכשאחזור אלקטנו הוסיף מאתים אסור אלמא כשהוא מחזור אחר לקיטתו אפילו הוסיף מאתים מותר והטעם יש לפרש משום דכתיב (דברים כב) לא תזרע כרמך כלאים דומיא דזריעה דניחא ליה.

וחייב באחריותו - אע"ג דהיזק שאינו ניכר לא שמיה היזק (גיטין ג.) נראה לר"י דהאי חשיב היזק ניכר שהרי ניכר הוא שהוא כלאים כשרואה הגפנים בשדה ומטמא אע"פ שרואין השרץ על הטהרות לא חשיב היזק ניכר דמי יודע אם הוכשרו אבל אין לומר דה"נ הוי היזק שאינו ניכר וקנסוהו כמו במטמא (שם) שלא יהא כל אחד הולך ומטמא טהרותיו של חברו דהכא ליכא למיחש להכי שבעל הכרם נמי מפסיד ועוד אי קנס הוא במזיד דוקא היה לו להתחייב.

ואימא מאי מחיצה פלוגתא - מפרש ר"י משום דעל לשון גודא יש כמה קושיות כדפריך בסמוך לפיכך דוחק לפרש מחיצה פלוגתא אע"ג דבכל מקום הוי מחיצה גודא.

וכיון דרצו בונין את הכותל בעל כרחו - לקמן מוקי לה כשאין בה דין חלוקה ותימה לר"י דאמאי נקט תנא דמתני' באין בה דין חלוקה וקתני רצו לא ליתני רצו ולא יירי בשיש בה דין חלוקה ות"י דקמ"ל דס"ד בשאין בה דין חלוקה דמצי למימר כי איתרצאי לך לחלוק ע"מ שלא לעשות גודא אבל על מנת לעשות גודא לא איתרצאי לך ויש ספרים דמקשינן ומתרץ כן להדיא בשילהי שמעתין.

הוה אמינא במסיפס בעלמא - פ"י ורצו דקתני אמסיפס ואע"ג דבלאו רצו נמי עושין מסיפס בעל כרחם כדמוכח בסמוך דקאמר מאי לאו בכותל לא במסיפס היינו מסיפס גרוע אבל כי רצו עושין מסיפס מגייל וגזית כמנהג המדינה ומקרי מסיפס לפי שהוא מלא חלונות כדפי' בערוך ואינו מגין מהיזק ראייה א"נ לפי שאינו גבוה י' כדמוכח לקמן גבי גג הסמוך לחצר דאמר ר"נ עושה לו מעקה גבוה י' ופריך למאי אי להיזק ראייה ד"א בעינן ואי לנתפס כנגב במסיפס סגי ובקונטרס פ"י דרצו דקתני אחלוקה קאי ותימה דהא אסיק דמחיצה היינו גודא דאי פלוגתא לחצות מיבעי ליה ועוד היכי מצי למימר דה"א במסיפס בעלמא הא שמעינן ליה מסיפא דקתני אבל בזמן ששניהם רוצים אפילו פחות מכאן יחלוקו והיינו לכל הפחות במסיפס ועוד היכא המ"ל במסיפס בעלמא הא בהדיא קתני במתני' גזית וגייל.

בונין את הכותל באמצע פשיטא - למ"ד גודא פריך כמו כל הנך פירכי דלקמן דכשהקנו לעשות גודא כך הקנה זה כמו זה ופשיטא דבאמצע אבל למ"ד פלוגתא איצטריך למימר סד"א דמשום היזק ראייה יש לו לסייע בבנין הכותל אבל אין לו לבנות בחלקו בשביל כך.

תא שמע וכן בגינה - לקמן מסקינן דה"ק וכן בגינה סתם כמקום שנהגו לגדור דמי הלכך דייק שפיר דהיזק ראייה שמיה היזק.

גינה שאני כדרכי אבא וכו' - וא"ת ומהאי טעמא יתחייב נמי לגדור בבקעה ויש לומר דשאני גינה שמגדלין בה ירק לאכילה וכל שעה היא עומדת בקמותיה אבל בקעה אינה עומדת בקמותיה אלא חדש אחד בשנה ולא מיחייב לגדור אבל אסור לעמוד בשעה שעומדת בקמותיה וא"ת ולמ"ד פלוגתא כיון דאשמועינן דאפילו בחצר שמיה היזק כל שכן בגינה ואמאי איצטריך תו למיתני וכן בגינה וי"ל דאיצטריך וכן בגינה למיתני משום גייל וגזית.

נפל שאני - שהורגלו לעשות דבר הצנע בחצר ולא למדו ליזהר זה מזה.

ודקארי לה מאי קארי לה - כלומר פשיטא דנפל שאני ואדרבה היה לו להוכיח מדקתני ונפל מכלל דבעלמא לא שמיה היזק.

הזיקא דרבים שאני - ואע"ג דלקמן משמע דאיירי בחצר שאינה סמוכה לרה"ר מ"מ איכא היזקא דרבים דזימנין דדחקי רבים ועיילי להתם כדאמרי' לקמן ורשב"ג אע"ג דלית ליה האי טעמא דזימנין דדחקי רבים מ"מ מרחוק יכולין לראות לפנים ולכך לא פליג אלא אבית שער אבל בדלת מודה דכופין אותו לבנות.

מאי לאו בכותל - תימה ויהא בכותל דילמא הכי פ"י אין חולקין את החצר אפי' האחד רוצה לבנות את הכותל בתוך שלו עד שיהא בה ד' אמות לכל אחד הא אם יש בה ד' אמות לכל אחד חולקין אם רצה לכנס ולבנות בתוך שלו וי"ל דחולקין משמע באמצע דאי אשמועינן כדפי' הוה ליה למיתני אין עושין כותל בחצר עד שיהא כו'.

רמב"ם הלכות חובל ומזיק פרק ז

3

הלכה א

המזיק ממון חברו היזק שאינו ניכר הואיל ולא נשתנה הדבר ולא נפסדה צורתו הרי זה א פטור מן התשלומין דין תורה אבל מדברי סופרים אמרו הואיל והפחית דמיהן הרי זה חייב ומשלם מה שהפחית מדמיהן.

הלכה ב

כיצד, הרי שטימא אוכלין טהורים של חברו, או שדמע פירותיו, או עירב לו טיפת יין נסך בתוך יינו שהרי אסר עליו הכל, וכן כל כיוצא בזה, שמין מה שהפסיד ומשלם נזק שלם מן היפה שבנכסיו כדרך כל המזיקין.

הלכה ג

ודבר ב זה קנס הוא שקנסו אותו חכמים כדי שלא יהיה כל אחד ואחד מן המשחיתים הולך ומטמא טהרותיו של חברו ואומר פטור אני, לפיכך אם מת זה שהזיק היזק שאינו ניכר אין גובין הנזק מנכסיו, שלא קנסו חכמים אלא זה שעבר והזיק אבל היורש שלא עשה כלום לא קנסו אותו. וכן המזיק היזק שאינו ניכר בשגגה או באונס פטור, שלא קנסו אלא המתכוין להזיק מדעתו.

הלכה ד

הכהנים שפגלו את הזבח במזיד חייבין לשלם בשוגג פטורין, וכן העושה מלאכה בפרת חטאת ובמי חטאת במזיד חייב לשלם בשוגג פטור. +/השגת הראב"ד/ הכהנים שפגלו וכו' במזיד חייב לשלם וכו'. א"א זה שיבש הוא שאפילו עשה מעשה בגופן למאן דאמר היזק שאינו ניכר לא שמיה היזק פטור מדיני אדם אפילו במזיד וקי"ל כותיה וטעמא דמילתא משום דאין מתכוין להזיק אלא להנאתו הוא מתכוין משום הכי לא קנסו בו מזיד. +

הלכה ה

הכניס פרה למרבק כדי שתינק ותדוש והסיח דעתו ממי חטאת פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים.

הלכה ו

המנסך יין חברו לע"ז לא נאסר היין, שאין אדם מישראל אוסר דבר שאינו שלו, ואם היה לו בו שותפות, או שהיה משומד שהרי הוא כגוי, או שהתרו בו וקבל ההתראה שהרי הוא משומד, הרי זה אוסר היין וחייב לשלם, והיאך יתחייב זה לשלם והרי הוא מתחייב בנפשו, מפני שמעת שהגביו נתחייב לשלם ואינו מתחייב בנפשו עד שינסך. +/השגת הראב"ד/ המנסך יין חברו לע"ז לא נאסר היין שאין אדם מישראל אוסר דבר שאינו שלו. א"א ולצערי קא מיכין. +

הלכה ז

כל הגורם להזיק ממון חברו ב חייב לשלם נזק שלם מן היפה שבנכסיו כשאר המזיקין, אע"פ שאינו הוא המזיק זה הנזק עצמו באחרונה הואיל והוא הגורם הראשון חייב. כיצד, הזורק כלי שלו מראש הגג על גבי כרים וכסתות ובא אחר וקדם וסלק את הכרים מעל הארץ ונחבט הכלי בארץ ונשבר ב חייב נזק שלם כאילו שברו בידו, וסלוק הכרים והכסתות גרם לו שישבר, וכן כל כיוצא בזה. +/השגת הראב"ד/ וסלוק הכרים והכסתות גרם לו שישבר וכן כל כיוצא בזה. א"א דרב פסק כן משום דדיינין דינא דגרמי ואין הכל מודין לו לפי שלא עשה בכלי שום מעשה. +

הלכה ח

* הזורק כלי של חברו מראש הגג על גבי כרים וכסתות של בעל הכלי וקדם בעל הכלי והסיר הכרים הזורק חייב שזריקתו היא הגורם הראשון לשבירת הכלי, ואם קדם אחר וסלקן שניהן חייבין הזורק והמסלק ששניהם גרמו לאבד ממנו של זה. +/השגת הראב"ד/ הזורק כלי וכו' הזורק חייב. א"א לא ראיתי שיבש כזה והזורק לעולם פטור דפסיקי גדיה והמסלק אם הוא כדברי רב חייב ואם כדברי אורי' פטור כדכתיבנא. +

הלכה ט

וכן הזורק שטרותיו של חברו ב חייב לשלם כל החוב שהיה בשטר, שאע"פ שאין גוף השטר ממון הרי גרם לאבד הממון, ובלבד שיודה לו המזיק ששטר מקויים היה וכך וכך היה כתוב בו ומחמת ששרפו הוא שאינו יכול לגבות החוב אבל אם לא האמינו אינו משלם לו אלא דמי הנייר בלבד.

הלכה י

וכן ראובן שהיה נושה בשמעון ומכר השטר ללוי וחזר אחר שמכרו ומחלו לשמעון, הרי נפטר שמעון כמו שיתבאר במקומו ונתחייב ראובן לשלם ללוי כל מה נ שבשטר, שהרי גרם לו לאבד השטר והרי הוא כמי ששרפו, וכן אם מחלו יורש ראובן משלם המוחל מן היפה שבנכסיו.

הלכה יא

וכן העושה עבדו אפותיקי וחזר ושחררו חייב המשחרר לשלם לבעל החוב שהרי הפקיע ב שעבודו וגרם לאבד ממנו, וכופין את בעל החוב גם הוא לשחרר העבד כדי שלא יפגע בו ויאמר לו עבדי אתה. וכן הדוחף מטבע חברו ונתגלגל וירד לים חייב לשלם, וכן הצורם און הפרה חייב לשלם שהרי גרם לפחות דמיה, וכן המרקע דינרי חברו והעביר צורתן חייב לשלם משום גורם, וכן כל כיוצא באלו הדברים. +/השגת הראב"ד/ וכן העושה עבדו אפותיקי וחזר ושחררו חייב המשחרר לשלם לבעל החוב. א"א דרב אינו פוסק כן דרשב"ג הוא דאית ליה הכי ורבנן פליגי עליה וקי"ל סבנן ולא דמי לשורף שטר חבירו דהתם בחבריה קא עביד מעשה אבל הכא אמר בדנפשי קא עבידנא. +

הלכה יב

הזורק כלי מראש הגג לארץ ולא היה תחתיו כלים וקדם אחר ושברו במקל כשהוא באויר קודם שיגיע לארץ, הרי זה האחר ב פטור שלא שבר אלא כלי שסופו להשבר מיד בודאי ונמצא כשובר כלי שבור ואין זה כגורם, וכן כל כיוצא בזה פטור.

הלכה יג

אבן האזל הלכות חובל ומזיק פרק ז

4

הלכה ד

[ד] הכהנים שפגלו את הזבח במזיד חייבים לשלם בשוגג פטורים, וכן העושה מלאכה בפרת חטאת ובמי חטאת במזיד חייב לשלם בשוגג פטור.

השגת הראב"ד: הכהנים שפגלו וכו'. א"א במאי דאמר במזיד חייבים לשלם שיבוש הוא שאפילו עשה מעשה בגופן למ"ד היזק שאינו ניכר לא שמיא היזק פטור מדיני אדם אפי' במזיד וקיל"ל כוונתה, וטעמא דמילתא משום דאין מתכוין להזיק אלא להנאתו הוא מתכוין, משום הכי לא קנסו בו מזיד עכ"ל.

כתב המ"מ דתי' הגמ' כגון שהכניסה לרבקה ודשה קיימא גם למ"ד היזק שאינו ניכר ל"ש היזק משום דעכ"פ ה"ל לקנוס כמו במטמא, ומש"כ הראב"ד לחלק דהכא להנאתו מתכוין אטו מטמא ואינך אי הוי בהו הנאה מי מיפטרי, והנה בב"ק דף צ"ג פליגי ר"ה ור"י דר"ה סבר דפסלתו מלכות אינו כנסדק ואומר לו הש"ל. ור"י סבר דפסלתו מלכות הוי כנסדק. ואמר שם לרב הונא החלוק מפירות והרקיבו לפסלתו מלכות, דהתם נשתנה טעמו וריחו הכא לא נשתנה, ולר"י דאמר דהוי כנסדק החלוק מתרומה ונטמאת דהתם לא מנכר הזיקה הכא מנכר הזיקא, נמצא דלר"י במה דמינכר הזיקה אינו יכול לומר הש"ל. ולכאורה צריך להיות כן לענין להתחייב בדיני מזיק. וכן כתבו התוס' בדף צ"ח בד"ה השף דרבה דפוטור בשף מטבע ע"כ סובר דפסלתו מלכות לאו היינו נסדק. ולכאורה מפורש כן בגיטין דל"ג דפריך בגמ' למ"ד היזק שאינו ניכר שמיא היזק ממתני' דתרומה ונטמאת חמץ שעבר עליו הפסח ואומר לו הש"ל ואי שמיא היזק האי גזלן הוא ממונא מעליא בעי שלומי. ומוכח דדין הש"ל גבי גזלן תליא בדין היזק שאינו ניכר, והרמב"ם פסק בפ"ג מה' גזילה כר"י דפסלתו מלכות היינו נסדק ואינו אומר הש"ל א"כ תליא בניכר ולא בנשתנה טעמו וריחו, וקשה מה שכתב בהלכה י"א בגדר היזק ניכר שנשתנה הדבר ונפסדה צורתו. ומוכח דמנכר הזיקה לבד לא מהני.

וראיתי שכבר העיר הקצוה"ח במה דפסק הרמב"ם דשף מטבע לא הוי אלא גרמי ולד' התוס' דרבה דפוטור בשף ע"כ סבר פסלתו מלכות לאו היינו נסדק וא"כ הרמב"ם דסבר דהיינו נסדק. הוי מזיק ממש, ולכאורה בזה אפשר לומר דגדר היזק שאינו ניכר וגדר גרמי הם שני ענינים ומדין פסלתו מלכות אין לנו אלא דמיקרי היזק ניכר, אבל אכתי אפשר דלא הוי מזיק בידיים והוי גרמי שגרם שיופחת מדמיו, אבל זה אינו מיושב דאם הוי היזק ניכר הלא עשה בידיים ואיך נחשוב זה גרמא.

והקצוה"ח יישב זה ע"פ דברי הרשב"א שכתב לחלק מדין גזלן לדין מזיק שהקשה אמאי פוטור רבה בשף מטבע דהא זוזי ועבדינהו נסכא קני והוי שינוי. ותי' דאף דקנה בגזלן פטור במזיק דאמר לו מאי חסרתך. ולכן כתב הקצוה"ח דזהו שיטת הרמב"ם ולפי"ז צ"ל דמה דתלי הגמ' בגיטין דין גזלן בדין היזק שאינו ניכר היינו דאם שמיא היזק וחייב במזיק ודאי בגזלן אינו אומר הש"ל. אבל אפשר להיפוך דבגזלן אינו אומר הש"ל ובמזיק פטור.

אכן באמת א"א לומר בדעת הרמב"ם כדברי הרשב"א דאף דבגזלן קנה והוי שינוי פטור במזיק דהא כתב בתנאי חיוב מזיק שנשתנה הדבר. וא"כ היכי דהוי שינוי אמאי פטור במזיק, ולכן נראה דשף מטבע אינו זוזי ועבדינהו נסכא, דכיון דהיא במדת מטבע טובה רק ששף צורתה מיקרי אסימון בב"מ דף מ"ז והיא מטבע פסולה אבל לא נקרא נסכא, ואיברא דבגזלן ודאי אינו אומר לו הש"ל דהוי היזק ניכר. אבל לא הוי שינוי ואינו קונה וכבר כתבתי בפ"ג מה' גזלה שיטת הרמב"ם דמה דאינו אומר הש"ל אכתי אינו שינוי לקנות. ולא כשיטת התוס' דהוא דין אחד.

אלא דמ"מ גם להרמב"ם מוכרחין אנו לחלק מגזלן למזיק מהא דשף מטבע דעכ"פ לא גרע מפסלתו מלכות, ומזה שכתב בגדר היזק ניכר שנשתנה הדבר. ובפסלתו מלכות לא נשתנה הדבר ולא הוי שינוי.

ומה שהכריחו להרמב"ם לחילוק זה היה אפשר לומר דסמך על הא דרבה דשף הוי גרמא אבל אין זה ראייה ברורה. דדילמא רבה סבר כרב הונא דפסלתו מלכות לא הוי נסדק וכד' התוס'. וקצת משמע כן בדף צ"ז א"ל רבה לרב יהודא לדידך וכו'. ונראה דהתוס' בב"ק דף ק' ובריש ב"ב כתבו בטעמא דמחיצת הכרם שנפרצה דחייב באחריותו משום דהוי היזק ניכר שהרי ניכר שהוא כלאים, אבל מטמא טהרות של חברו אף שרואין השרץ על הטהרות מי יודע אם הוכשרו. אבל אין לומר דקנסוהו כמו במטמא דהכא ליכא למיחש שבעל הכרם נמי הפסיד. ועוד אי קנס הוא במזיד דוקא היה לו להתחייב והנה להרמב"ם ליכא למימר כדברי התוס' דהא סובר דניכר לא מהני. וצריך נשתנה הדבר ונפסדה צורתו.

ולכן נראה דאדרבה מזה הוכיח הרמב"ם שיטתו, דבאמת תי' התוס' במטמא אינו מיושב כלל דמי לא עסקינן דמניח שרץ על פירות המונחים בכלי במים דסתם מים בכלי שבבית בודאי נתלשו ברצון ומתטמאים ועיינן בד' הרמב"ם פט"ו מהל' טומאת אוכלין וממילא גם הפירות הוכשרו ונטמאו כמש"כ הרמב"ם בפ"ב מהל' טומאת אוכלין הל' י"ג דמשקין טמאין שנפלו על האוכלין נטמאו אף שנפלו שלא ברצון. ועוד דהא משכחת לה שנגע שרץ ביין שודאי נטמא.

וע"כ מוכח מזה דבדין מזיק לא מהני ניכר אלא שישתנה הדבר, ודברי הרשב"א אינם מיושבים שכתב דאף דהוי שינוי מ"מ לענין מזיק פטור. דא"ל מאי חסרתך, דא"כ אם שבר כלי יהי פטור, ואפי' שבר מקצת וגם לא חיסר ממנו כלום אלא שהכהו בפטיש ועקמו או כפפו ג"כ ודאי חייב. וע"כ דטעמא דשף מטבע הוא מטעם אחר משום דעיקר המטבע הוא המתכת שבו הכסף או הזהב, ורק דהצורה שבו קובע טבעו, ובלא הצורה נפחת מדמיו אבל הצורה אינו עצם המטבע ולכן כשביטל צורתו אינו אלא גרם שיפחת מדמיו. אבל לא היזק עצם

סמ"ע סימן שפה

5

א] מהיפה שבנכסיו כדין כל המזיק. דבמזיק כתיב [שמות כ"ב ד'] מיטב שדהו ישלם, ולקמן בסימן תל"ט [סעיף א'] יתבאר דהיינו דוקא כשבא לשלם לו בקרקעות, אבל במטלטלין כל דבר מיקרי מיטב אפילו סובין, משום דאם לא מכרן במקום זה יכול להוליכם למקום אחר למכרם שם, משא"כ בקרקעות, ע"ש:

ב] אין קונסין בנו אחריו. פירוש, אפילו עמד אביהן בדין, וכ"כ המחבר לעיל סימן ק"ח סעיף ב', משא"כ במסור שמת וכמ"ש בסימן שפ"ח סעיף ב':

ג] שאין אדם אוסר דבר כו'. פירוש, אין מדרכו לאסור, משו"ה זה אף ששמעו מפיו שאמר שכונתו לנסך אמרינן לצעוריה לחבריה קא מכיין ולא גמר בדעתו לנסכו, וכן הוא מבואר ביל"ד סימן ד' [סעיף ד'] ע"ש:

ד] ואם היה לו בו שותפות כו'. עיין ביל"ד סימן ד' [שם], שם מבואר דבשחט בהמת חבירו לע"ז דג"כ אמרינן לצעוריה קמכיון, ובהיה לו שותפות עם חבירו בהבהמה כתב שם הטור דלהרמב"ם [פ"ב משחיטה הכל"א] אסור וכמ"ש כאן ביין, ושדעת הרא"ש [חולין פ"ב סי' י"ד] היא דאינו נאסר, וכאן סתם הטור וכתב דנאסר. ונראה לחלק, דשאני כאן כיון דראוי ועומד לחלוק והיה לו ליטול ואח"כ ה"ל לצער חבירו באמרו שניסכו, ולכך לא אמרינן דלצעוריה קמכיון, משא"כ בשחיטת בהמה לע"ז דאי אפשר לחלקה בחייה. ועיין מה שכתבתי בדרישה עוד ישוב בענין אחר:

ה] או שהיה מומר כו'. דבהני מסתמא היתה דעתו לנסך כיון שהוא מומר או שהתרו בו.

ש"ך חושן משפט סימן שפה

6

(א) המזיק כו'. ל' הרמב"ם ר"פ ז' מהלכות חובל המזיק ממון חברו היוק שאינו ניכר הרי זה חייב כיצד הרי שטמא אוכלין טהורים של חברו או שדמע לו פירות או ערב לו טפת יין נסך בתוך יינו שהרי אסר עליו הכל וכן כל כיוצא בזה שמין מה שהפסיד ומשלם נזק שלם כו' ע"ל ומדכתב כללא המזיק ממון חברו כו' וגם מדכתב וכן כל כיוצא בזה מוכח דפסק כרב דפרק הניזקין (ריש דף נ"ב) דאי כשמואל הא משמע להדיא בש"ס דדוקא הני תלתא ותו לא דמקנסא לא גמרינן וכו' ה"ה שם אמ"ש הרמב"ם שם אח"כ המנסך חייב לשלם כרב דאמר הכי בהניזקין וממ"ש כאן וכן כל כיוצא בזה כו' מוכח יותר דפסק כרב ודוק, אבל בדיני דגרמי להרמב"ן ראיתי שכ' דק"ל הלכה כשמואל בדיני ומקנס' לא גמרינן ולפי דבריו אינו חייב אלא במטמא ומדמע ומנסך ולא בדברים/בדברים/אחרים, וכן ראיתי במשפטי שבועות לרב האי גאון דף י"ט ע"ב שסובר דמקנסא לא גמרינן וכן הוא דעת הר"ף ס"פ החובל גבי מעשה באחד שקדם וכיסה וחייבו ר' גמליאל ליתן י' זהובים וכן דעת הרא"ש שם, ונרא' טעם לדברי הרמב"ם דפסק כרב משום דבש"ס בחולין ס"פ השוחט (דף מ' ע"א) מוכח דקיימא לן הכי דפריך התם מהמנסך והיינו ע"כ כרב וכדאיתא בתוס' שם ומאי פריך דילמא ס"ל כשמואל אלא ודאי ק"ל כרב ע"ש, ועוד נ"ל טעם לדבריו משום דודאי נראה דהא דחייבו ר' גמליאל להאי ליתן י' זהו' קנסא הוא וכהאיכא מ"ד שהביא הר"ף סוף פרק החובל וכו' בש"ג פ' החובל דף ל"ד ע"א בשם ריא"ז שנרא' שקנס' היא (וע"ש) דלא מסתבר לי' כהר"ף דדינא הוא דא"כ אמאי לא תני בשום מקום שהחוטף ברכה או מצוה מתחירו שחייב לשלם לו י' זהובים ועוד אי דינא הוא י' זהובים מנא לן אלא משמע דקנסא הוא ומה שהקשה הר"ף שם דא"כ היכא יליף רב התם מיניה שור ואילן הא מקנסא לא ילפינן לפע"ד ל"ק מידי דרב לטעמי' דס"ל בפ' הניזקין מקנס' ילפינן וא"כ האיכא מ"ד התם ס"ל דקנס' הוא וס"ל דלענין הלכה ק"ל כשמואל בדיני דמקנס' לא ילפי' כך נ"ל לישב דעת האיכ' מ"ד שהביא הר"ף, ולכאור' תמיה על הר"ף בזה ולדעת הרמב"ם נר' לומר דבהא ס"ל כהאיכא מ"ד דר"ג קנסא הוא דקניס' לי' מטעם שכתבתי וא"כ מוכח דק"ל דמקנסא ילפינן דהא בפרק כיסוי הדם (דף פ"ז ע"א) גרסי' בש"ס אהא דחייבו ר"ג ליתן לו י' זהובים אבעיא להו שכר מצוה או שכר ברכה למאי נפקא מיניה לברכת המזון כו' ומאי קמבעיא לי' הא אפי' היי שכר ברכה מקנסא לא ילפי' אלא ודאי ס"ל לסתמא דש"ס דמקנסא ילפינן, עיין מ"ש עוד בדעת הרמב"ם והמתבר לעיל סי' שפ"ב גבי מי שקדם וכיסה דס"ל דהך דר"ג קנסא הוא ומקנסא ילפינן וכמ"ש שם וכן מוכח דעת הפוסקים שהבאתי לקמן סי' שפ"ו ס"ק א' דסברו דדינא דגרמי קנסא הוא ומקנסא ילפינן וע"ש: (ב) מהיפה שבנכסיו. כלומר מהעדידת כדן מזיק לקמן סי' ת"ט ואע"ג דאינו אלא מדרבנן דרבנן כעין דאורייתא תקון לשלם ממיטב כ"כ הרא"ש ריש ב"ק.

(ג) אין קונסים בנו אחריו. כתב הסמ"ע פ"א אפי' עמד אביהן בדין וכו' המתבר לעיל סי' ק"ח ס"ב משא"כ במסור שמת וכמ"ש בסי' שפ"ח ס"ב ע"ל ואין דבריו נכונים בעיני דהרמב"ם והמתבר לקמן סי' שפ"ח שפסקו דמסור שמת גובים מיורשיו אפי' לא עמד בדין היינו מטעם שכתבתי שם דסבירא להו דדינא דגרמי דינא הוא ולא קנסא וה"א שם דס"ל דדוקא שעמד בדין היינו משום דס"ל דדינא דגרמי קנסא דרבנן ולא קנסו בנו אחריו ואינו חייב אא"כ עמד בדין ואם כן הוא הדין הכא בעמד בדין חייב וכן מוכח להדיא במרדכי פרק החובל בשם מהר"מ שהן ה"א שהביא הרב לקמן סי' שפ"ח ס"ב שכ' וז"ל ואין לדקדק כיון דתשלומי מסור קנסא הוא נימא דלדידיה קנסו רבנן לבריה לא קנסו כדאמר בפרק מי שהפך וכן שמעתי שפסק ריב"א במסור ה"מ מסור שמסר ולא הספיק הנמסר להעמידו בדין עד שמת המסור אבל אם קם המסור בדין ונתחייב הנכסים ותו לא ירתי להו הנכסים ושלום מאיר ב"ב ע"ל וכן הוא בתשובת מהר"ם ב"ב ד"פ סי' תקצ"ט הרי שכ' דבריה לא קנסו כדאמר בפ' מי שהפך (והתם בפ' מי שהפך) במועד קטן (דף י"ג ע"א) במטמא ומדמע ומנסך מיירי ומ"ש המתבר לעיל סי' ק"ח ס"ב אבל אם חייבוהו קנס לא קנסו בנו אחריו היינו כשחייבוהו יתר על מה שהפסיד ואדרב' הא כתב שם המתבר ברישא מי שנתחייב ממון בבית דין בעבור מלשינות ומת גובה מהיורשים אלא ודאי כמ"ש, כן נ"ל ועיין מ"ש שם בסי' ק"ח ס"ב.

(ד) ואם היה לו בו שותפות. ע' בסמ"ע ס"ק ד' ובבית חדש מה שהקשו מ"ד סי' ד' לכאן ועיין מה שכתבתי בש"ך ב"ד סי' ד' ס"ק ה' על זה:

תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת שביעית פרק ד

7

הלכה א

מתני' בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ואבני' ועשבים מתוך שלו כדרך שהוא מלקט מתוך של חברו את הגס הגס ומשרבו עוברי עבירה התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה וזה מלקט מתוך של זה שלא בטובה ואין צריך לומר שיקצץ להן מזונות: גמ'
 בראשונה היו אומרים כו' אמר רבי יונה הכין צורכה מיתני בראשונה היו אומרים מלקט אדם עצים ועשבים מתוך שלו את הגס הגס כדרך שהוא מלקט בשל חברו בין דקים וגסים נחשדו להיות מלקטין דקים והן אומרים בגסין ליקטנו התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה וזה מלקט מתוך של זה שלא בטובה נחשדו להיות מלקטין בטובה והן אומרים שלא בטובה ליקטנו התקינו שיהו מביאין מן הקרוב ומן המצוי אמר רבי זעירא ראשונה ראשונה מתקיימים היתה בהמתו שם בהמתו מוכחת עליו היתה כירתו שם כירתו מוכחת עליו ליקט בגסין מהו שיחזיר וילקט מן הגסים שבדקים אם אמר את כן אף הוא מלקט כל שדהו בשביעית היתה שדהו מליאה גסין תרתין מתניין חדא אמרי שרי וחדא אמרה אסור המסקל שדהו נוטל את העליונים ומניח את הנוגעות בארץ הדא אמרה שרי איזהו המודל אחת או שתים הדא אמרה אסור אף במועד כן אשכח תני מלקט אדם עצים ועשבים מתוך שלו את הגס הגס כדרך שהוא מלקט מתוך של חברו בין דקין בין גסין בשביעית אבל לא במועד אף באבנים כן אשכח תני אף באבנים [דף י עמוד א] הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות רבי יוסי בשם מנחם רבי עקיבא עבד כשיטתיה חמא חד איזמר כרמא א"ל ולית אסור א"ל לעקלין אנא בעי הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות:

הלכה ב

מתני' שדה שנתקווצה תיזרע למוצאי שביעית שניטיב' או שנידיירה לא תזרע למוצאי שביעית שדה שניטייבה ב"ש אומרים אין אוכלין פירותיה בשביעית וב"ה אומרים אוכלין ב"ש אומרים אין אוכלין פירות שביעית בטובה ובית הלל אומרים בטובה ושלא בטובה רבי יהודה אומר חילוף הדברים זה מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה: גמ' שדה שנתקווצה כו' תמן אמרין בשניטלו קוציה ורבנן דהכא אמרין בשחריש על דעתיהו דרבנן דהכא איזהו הטיוב כל העם חורשין פעם א' והוא חורש שני פעמים וכא כן אמר רבי יוסי ב"ר בון תמן אין המלכות אונסת ברם הכא המלכות אונסת בראשונה כשהיו המלכות אונסת הורי רבי ינאי שיהו חורשין חרישה ראשונה חד רשיעא הוה אני עבר חמיתון דמיין קובעתא אמר לון האיסטו שרא לכון מירדי שרא לכון דמיין קובעתא אמר רבי יעקב בר זבדי קומי רבי אבהו לא כן אמר רבי זעירא ורבי יוחנן בשם רבי ינאי רבי ירמיה רבי יוחנן בשם ר"ש בן יוצדק נמנו בעליית בית נתזה בלוד על כל התורה מניין אם יאמר עכ"ם לישראל לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכת דמים יעבור ולא יהרג הדא דתימר בינו לבין עצמו אבל ברבים אפילו מצוה קלה לא ישמע לו כגון לוליוס ופפוס אחיו שנתנו להם מים בכלי זכוכית צבועה ולא קיבלו מהן אמר לא מתכוין משמדתכון ולא איתכווין אלא מיגבי ארנונין כמה הם רבים רבנן דקיסרין אמרי עשרה דכתיב [דף י עמוד ב] ויקרא כב לב ונקדשתי בתוך בני ישראל רבי אבונה זעירא חמנוניה פרי חורי חמרא בשבתא רבי יונה ורבי יוסי הורין מפי לארסקינס בשותבא אמר רבי מנא קשיתי קומי רבי יונה אבא לא כן אמר רבי זעירא רבי יוחנן בשם רבי ינאי רבי ירמיה רבי יוחנן בשם ר"ש בן יוצדק נמנו בעליית בית נתזה בלוד על כל התורה כולה מניין אם יאמר עכ"ם לישראל לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה חוץ מן העבודה זרה וגילוי עריות ושפיכת דמים יעבור ולא יהרג הדא דתימא בינו לבין עצמו אבל ברבים אפילו מצוה קלה לא ישמע לו כגון לוליוס ופפוס אחיו שנתנו להם מים בכלי זכוכית צבועה ולא קיבלו מהן אמר לא מתכוין משמדתון ולא איתכווין אלא מיכל פיתא חמימה כמה הם רבים רבנן דקיסרין אמרין עשרה דכתיב [ויקרא כב לב] ונקדשתי בתוך בני ישראל רבי אבונה בעי קומי רבי אימי עכ"ם מהו שיהו מצווין על קידוש השם א"ל ונקדשתי בתוך בני ישראל ישראל מצווין על קידוש השם ואין העכ"ם מצווין על קידוש השם ר' נסא בשם ר' אלעזר שמע לה מן הדא [מלכים ב ה יח] לדבר הזה יסלח ה' לעבדך וגו' ישראל מצווין על קידוש השם ואין העכ"ם מצווין על קידוש השם רבי אבא בר זמינא הוה מחייט גבי חד ארמאי ברומי אייתי ליה בשר דנבילה א"ל אכול אמר ליה לינא אכיל א"ל אכול דלכן אנא קטילנא לך א"ל אין בעית מיקטל קטיל דאנא לינא מיכל בשר דנבילה א"ל מהן מודע לך דאילו אכלת הוינא קטיל לך או יהודי יהודי או ארמאי ארמאי אמר ר' מנא אילו הוה ר' אבא בר זמינא שמע מליהון דרבנן מיכל הוה טייבה ומת בנו מהו שיהא מותר לזרעה ר' יעקב בר אחא ר' אימי בשם רבי יוסי בי ר' חנינא טייבה ומת בנו מותר לזרעה עבר וזרעה מותר שלא גזרו אלא על הגדר שהוא יכול לעמוד בו טייבה בזמן הזה מהו רבי ירמיה סבר מימר שרי אמר ר' יוסי ולא שמיע רבי ירמיה שהוא לוקה לא שמיע שהוא פסול מן העדות חזר ואמר אין דהוא שמיע אלא כאינש דשמע מילה ומקשי עליה אמר רבי חזקיה אתותבת קומי רבי ירמיה דאמר וכי אין זה בית דין עמד וביטל חייליה דרבי ירמיה מן הדא בת ישראל שבאת להדליק מן הכהנת טובלת את הפתילה בשמן שריפה ומדלקת רבי חונא בשם דבית רבי ינאי שעת משלחת זאבים היתה ולא עמד בית דין וביטל כמה דתימר תמן לא עמד בית דין וביטל וכא לא עמד בית דין וביטל וזכוותה מאימתי אדם זוכה בפירותיו בשביעית ר' ירמיה סבר מימר משיתנם בתוך כליו רבי יוסי סבר מימר אפילו נתנם לתוך כליו לא זכה בהו דהוא סבר דאינון ידיה ולית אינון ידיה כהדא רבי טרפון ירד לאכול קציעות מתוך שלו שלא בטובה כבית שמאי [דף יא עמוד א] חמונ' סנטוריה ושרון חבטון עליו כד חמא גרמיה בסכנה אמר לון בחייכון אמרין גו בייתי' דטרפון עתדין ליה תכריכין כד שמעון כן אישתתחון על אפיהון אמרין ליה רבי שרי לן אמר לון ייתי עלי על כל חוטרא וחוטרא דהוה נחית עלי הוינא שרי לכון על קדמייא באילין תרתין מילייהו נהג רבי טרפון כב"ש וסכין בהדא ובקריאת שמע ר' אבהו בשם רבי חנינא בן גמליאל כל ימיו של ר'

בית הבחירה (מאירי) מסכת מועד קטן דף יג עמוד א

8

מי שכיון מלאכתו במועד ומת אין קונסין בנו אחריו ורשאי לעשותה אחר שהיא מלאכת האבד:

כבר ידעת שהבכור נוהג בזמן הזה בארץ ומי שיש לו בכור נתנו לכהן וכהן מיטפל בו עד שיומם ואח"כ אוכלו אלא שאסור לו להטיל בו מום ואם הטיל בו מום קונסין אותו ולא ישחט עולמית אלא כנפל בו מום אחר ואם מת אין קונסין בנו אחריו ורשאי לשחטו על אותו המום:

מי שמכר עבד כנעני שלו לגוים קנסו חכמים לפדותו עד מאה בדמיו מפני שהפקיעו ממצות ואם מת אין קונסין בנו אחריו:

שדה שהעבירו בעליה קוצים שבה בשביעית כדי לתקנה למוצאי שביעית וכן אם סקלה מאבנים שבתוכה אע"פ שאסור לעשות כן מותר לזרעה למוצאי שביעית שאין זו עבודה גמורה ליאסר בדיעבד ולא עוד אלא שיש מתירין לכתחלה אלא דאידי דנקט סופה לישנא דדיעבד נקט רישא נמי לישנא דדיעבד:

זבלה בין על ידי אדם והוא הקרוי כאן ניטייבה בין על ידי הכנסת צאן לדיר והוא הקרוי כאן נידיריה כדי שתהא זריעתה יפה במוצאי שביעית קונסין אותו ולא יזרענה ואין צריך לומר בחרישה ואם מת ולא קנסו בנו אחריו והרי הוא זורעה אפ"י חרשה:

טמא טהרותיו של חברו אינו חייב מן הדין שהרי היזק שאינו ניכר הוא אלא שקנסוהו חכמים שלא יהא כל אחד הולך ומטמא טהרותיו של חברו ואמר פטור אני ואם מת לא קנסו בנו אחריו אע"פ שיוורשו ויראה לי כן בכל קנס שהקהל קונסין את העובר או המתפרץ שאם מת לא קנסו בנו אחריו:

המשנה השלישית והכונה לבאר בה היתר מלאכה מחמת המצאת שכר לפועל כשאין לו מה יאכל ואמר תחלה שאין לוקחין בתים עבדים ובהמה אלא לצורך המועד כלומר שיהא הלוקח צריך להם במועד כגון בית לדור בו ועבד לשמשו ובהמה לשחטה או לצורך המוכר כלומר אע"פ שאין הלוקח צריך לה הואיל והמוכר ישראל והוא צריך לה:

שאין לו מה יאכל פ"י בגמ' שהוא ענין שלישי ומוסב על הפועל ופ"י הדברים לצורך הלוקח או לצורך המוכר או לצורך הסופר שאין לו מה יאכל וצריכים להמציא לו איזה ריוח וכן הדין בכל מלאכה שאע"פ שאינה לצורך המועד ולא דבר האבד מותרין לעשותה כדי להמציא שכר לפועל ישראל שאין לו מה יאכל ומ"מ יראה לי שפ"י משנה זו דוקא בשאינו חושש שלא להזדמן לו אחר המועד הא אם חושש לכך מותר אף שלא לצורך המועד ויש מי שאומר שלא אמרו שלא ליקח באלו אלא מפני שלקחתם מפורסמת אבל מטלטלין וכיוצא בהם ממה שאין במקחו פרסום מותר אף שלא לצורך המועד ויש לחלוק ממה שאסרנו למעלה בפרקמטיא אלא בעבורי רווחא וכל שאין בו צורך איסור ולא הזכרו אלו אלא שאע"פ שיש במקחם פרסום לצורך המועד מיהא מותר ולא יראה לי כן שאם כן היה לו לומר לוקחין בהמה לצורך המועד אלא כך פירושו אף באלו אע"פ שהוא מקח שתועלתו גדולה לא יקחם במועד אלא לצורך המועד מ"מ כל שחושש שלא יזדמן לו לאחר המועד מותר לדעתנו כמו שכתבנו:

ובתלמוד המערב הוסיפו במשנה זו אבנים ושאלו ניחא כלהון אבנים מה הן כלומר מה צורך בהן למועד כהדה אם היה כותלו גוחה סותרו ובונה:

וזהו ביאור המשנה וכלה הלכה היא ומה שבא תחתיה בגמ' כך הוא:

אין כותבין שטרי חובות במועד אלא שיהא ליה על פה ואם אין המלוה מאמינו כותב לו וכן אם היה המלוה מאמינו אלא שרוצים לכתוב להרויח את הסופר מותר ואם ליה כבר והמלוה דוחקו לפרוע או לכתוב לו שטר חוב כותב וכן פירשו בתלמוד המערב אם אינו מאמינו כלומר במלוה שעברת:

ארבעה עשר של ניסן שהוא ערב הפסח אסור לו לעשות בו ביום מלאכה מחצות ולמעלה אבל מהנץ החמה עד חצות תלוי במנהג המקום מקום שנהגו לעשות עושין בכל ענין אף להתחיל ואף שלא לצורך מועד ובכל אומניות ומקום שנהגו שלא לעשות אין עושין אלא שאף במקום שנהגו שלא לעשות מותר לגמור לצורך המועד אבל שלא לצורך המועד אף לגמור אסור ואף לצורך המועד כל להתחיל אסור חוץ משלש אומניות שהותרו אף להתחיל אף במקום שנהגו שלא לעשות כל שהוא לצורך המועד והם החייטין והספרים והכובסין מפני שהם צריכים צורך גדול ועוד שהרי באלו מצינו להם היתר בחולו של מועד חייטין שהרי הדיוט תופר כדרכו ספרים וכובסים למי

ל' תיק' י"ט
 9

שאיין לו מה יאכל. מצינן למימר דפרושי קא מפרש ומיהו בגמ' דייק דה"ק אי נמי מי שאיין לו מה יאכל מותר שישכיר עצמו אע"פ שאיין המלאכה לצורך המועד כדי להחיות נפשו:

אין מפנין. כלים ותבואה:

מבית לבית. רחוק מפני הטורת:

אבל מפנה לחצרו. מפרש בגמ' לבית שבאותה חצר דליכא טירחא כולי האי:

אין מביאין כלים וכו'. אם אינם לצורך המועד שיחשבו הרואים שהבעל הבית נתן לתקן אותם במועד ויאמר שהאומן תיקן במועד:

ואם חושש להם. שמא יבואו גנבים לבית אומן:

מפנין לחצר אחרת. לבית סמוך לבית האומן ואם אינן שמורות שם מביאם לביתו בצנעא ואין מוליכין לעולם לבית האומן בחולו של מועד והא דאמרינן בפרק מקום שנהגו (דף נה ב) מוליכין ומביאין כלים מבית האומן מוקים ליה בגמ' ב"ד לומר לך דאפי' במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה ב"ד לא מחמירין בו כמו בחוש"מ לאסור להוליך שם כלים והא דתניא מביאין כלים מבית האומן כד מן הכדד כוס מן הזגג דמוקמינן לה בגמ' אפי' בחוש"מ מיירי במידי שהוא צורך המועד דאפי' מזבין בשוקא לצורך המועד זבנינן אבל דלאו צורך המועד לא:

גמ' שכר פעולה. פי' פועל שאיין לו מה יאכל ב"ד מהו להשכיר עצמו בחוש"מ מי אמרינן כי שרינן במתני' דוקא מקח וממכר אבל מלאכה ממש לא או דלמא אפי' מלאכה ממש מותר כשאין לו מה יאכל וגרסינן עלה בגמ' אמר ליה תניתיה או לצורך המוכר שאיין לו מה יאכל ותנן נמי אין כותבים שטרי חוב במועד ואם אינו מאמינו או שאיין לו מה יאכל כותבין או שאיין לו מה יאכל לאתויי מאי לאו לאתויי שכר פעולה ש"מ ופירוש תניתיה וכו' כלומר כיון דאמר או לצורך המוכר אמאי צריך תו שאיין לו מה יאכל אלא ודאי ה"ק או בשביל מי שאיין לו למכור ובשביל שאיין לו מה יאכל התירו לו שכר פעולתו ואע"פ שאיין בעל הפעולה צריך לה למועד אלא משום שירויח הפועל ובגמ' דחינן לה דמתני' פירושי קא מפרש אלא מיהא דאין כותבין שמעינן דאמר ואם אינו מאמינו כלומר מלוה ללוה בלא שטר כותבין ועוד אמר או שאיין לו מה יאכל משמע אפי' מאמינו בלא שטר וכיון שמאמינו אמאי כותבין אלא ודאי ה"ק או שאיין לסופר מה יאכל ה"ז יכתוב משום שיאכל שכר פעולתו ובשם ר"מ הלוי ז"ל כתבו דהא דשרי הכא למכתב בשכר טעמא דכיון דאשתרי הלואה לצורך הלואה אשתרי נמי אגרא לצורך הסופר אבל מידי אחרתא כגון לכתוב ספרים אחרים אפי' בספר העזרה אע"ג דלית ליה לסופר מה יאכל אסור לאוגרי כלל אלא למידי דהוה צורך המועד:

אמר המחבר ותמהני דשכר פעולה סתמי שרי' ממתני' ועוד דאמרי' בגמ' גבי ארבעה עשר דלא שרינן אלא שלשה אומניות חייטין ספרים כוכסין שכן יש להם היתר בחוש"מ דאמרינן ההדיוט תופר כדרכו והבא ממדינת הים והיוצא מבית האסורין מותרין לספר ולכבס בחוש"מ ומקשה תלמודא ואי ס"ד שכר פעולה שאיין לו מה יאכל שרי כל מלאכות נמי לישתרו ופריק רב אשי מועד אי"ד קא רמית מועד משום טירחא ולא טירחא הוא וכל מקום פסידא שרו ליה רבנן י"ד צורך י"ט הוא ומידי דלאו צורך י"ט לא שרו רבנן ופרש"י ז"ל וכל מקום פסידא וכו' היכא דאין לו מה יאכל דאין המלאכה טורח עליו ומש"ה שרי ועוד כתבו דבשאיין לו מה יאכל אין דבר האבד גדול מזה ומכל זה משמע היתר פעולה בכל מלאכה למי שאיין לו מה יאכל וכן דעתי עכ"ל המחבר:

אין מפנין כלל. משמע ליה אפי' לבית קמא אין מפנין:

סיפא אתאן [לבית שבחצר]. ורישא ה"ק אין מפנין מבית זו לבית שבחצר אחרת דרך רה"ר אבל מפנה הוא מבית לבית שבאותה חצר דבצנעא הוא וכתבו ז"ל בשם הירושלמי דדוקא משלו לשלו או משל אחרים לשל אחרים אבל משל אחרים לשל עצמו הכל מותר:

וכתב הר"ף ז"ל גרסינן בפרק מקום שנהגו (שם)

הזבל שבחצר וכו' ופי' מסלקין אותו לצדדין לצידי החצר אבל לא שרי' ליה להוציאו לרה"ר שאינו מזיק כל כך לבני החצר שהרי החצר רחב הוא:

למלאכה לעשות המלאכה ע"י נכרים ואין ישראל רוצה לעשות בחנם מותר לו ליתן ג"כ שכר כיון שהוא צורך המועד או דבר האבד, רק ששם היה אפשר ע"י נכרי. ומדבריו משמע דאם אפשר ע"י נכרי לא יעשנה ע"י ישראל בשכר, ואפשר דוקא בדבר שאינו דבר האבד, אבל באבד כ' הב"י בשם ר"י וראב"ד דמותר ע"י ישראל, וכ"כ אורחות חיים בשם ר' אשר ראיה שהרי ספרים וכובסים עושין מלאכתן ליוצא מבית אסורים, אע"פ שאין צורך לספר ולכובס כלום אפי' שיש להם מה לאכול ע"ש:

ד כתב המ"א בסי' (תקמ"ה) [תקמ"ב סק"א] דאם יש לו לאכול אפילו מים ולחם, אסור, וכתב שכן משמע בב"י סי' (תקמ"ד) [תקמ"ה] שכתב בשם נ"י דביש לו לחם ומים מותר לכתוב תפילין, משמע דשאר מלאכות אסור, וכן משמע ברא"ש עכ"ל. ודבריו צ"ע דאדרבה נ"ל דברא"ש משמע איפכא, דידוע דר"י כותב תמיד כשיטת רבו הרא"ש כמ"ש הפוסקים, וכתב הב"י בסי' תקמ"ה בשם ר"י, כותב ומוכר כדי פרנסתו, אפילו אם יש לו מה יאכל אפילו בהרווחה, כותב ומוכר שיהיה לו יותר בריוח לקנות יין ובשר לצורך המועד עכ"ל, והיינו כמ"ש"כ הרא"ש בשם הירושלמי בסי' תקל"ט את שתי קנדיטון ע"ש, הרי שכתב ר"י בפירושו כדי פרנסתו ר"ל בריוח גדול אפילו אם היה לו בלא"ה לאכול בהרווחה מ"מ שרי שיהיה לו יותר בהרווחה ואם כן מ"ש"כ הרא"ש הביאו הב"י בסי' תקמ"ה וז"ל כדי פרנסתו בריוח, דמי שאין לו מה יאכל מותר לעשות כל מלאכה עכ"ל, ג"כ כדעת ר"י בריוח היינו ריוח גדול, וע"ז מסיים דמי שאין לו מה יאכל ר"ל דאין לומר בכדי פרנסתו והיינו רק במי שאין לו רק לחם ומים דזה אף בכל מלאכות מותר, אע"כ דר"ל בריוח גדול וכמ"ש"כ ר"י, וכן משמע לשון הטור. ומ"ש"כ המ"א וז"ל וע"ש בש"ע ס"ג ומה שכתבנו שם בשם המגיד משנה עכ"ל, ור"ל דשם כתב בשם המ"מ דוקא כשאין לו כלל מה יאכל שרי ע"ש ובמ"מ שבידינו ליתא תיבת כלל, וכן העתיק הב"י וז"ל פירש רבינו אם אין לו מה יאכל כו', אבל רש"י פי' כדי פרנסתו בריוח ולא הוי שאין לו מה יאכל דהתם אפילו ר"מ מודה דשרי (ואפשר דהמ"א היה לו נוסחא זו במ"מ), וא"כ כונת המ"מ נמי כמו שבארנו. (ודע דגם בסימן תקמ"ד במ"א ס"ק ד' יש שם ט"ס וכצ"ל אפילו אין לו מה ישתה אלא ממקום רחוק הרבה אסור). ומה שכתב המ"א שכן משמע מנ"י מדכתב ביש לו מים ולחם מותר בתפילין, ש"מ דשאר מלאכות אסור, המעיין בני"י [יראה] דכתב כן אליבא דר' יוסי וכ' דטעמא דר"י דס"ל דשבת וי"ט לאו זמן תפילין וא"כ תפילין ושאר מלאכות שוין, וכ"כ הב"י בסי' תקמ"ה סברא זו דהרמב"ם לשיטתו דס"ל דחה"מ לאו זמן תפילין לפיכך לא התיר רק באין לו מה יאכל, והרא"ש לשיטתו דחול המועד זמן תפילין לכך מתיר אף ביש לו מה יאכל וכ"כ ריא"ז. ועוד שהרי ברבינו ירוחם נתיב ד' בסופו כתב דחול המועד לאו זמן תפילין, ואפילו הכי כתב דכותב ומוכר אפילו ביש לו לאכול ואפילו בהרווחה כדי שיהיה לו יותר בריוח לקנות בשר ויין, וסיים שכן כתב בה"ג דמיירי באין לו מה יאכל. ועוד צ"ע לדעת המ"א אם כן הא דאיבעיא שכר פעולה שאין לו מה יאכל אסור, היינו לפ"ז אפילו אין לו לחם ומים וכי ס"ד שיתענה, אפילו להסוברים דמלאכת חה"מ הוא מדאורייתא מ"מ לכ"ע מסרה התורה לחכמים ואיך ס"ד שיתירו חכמים דבר האבד ממונו ולא יתירו דבר האבד מגופו, ואף דמשמע דהאיבעיא לא קאי על הפועל, דבאמת בוודאי הפועל יכול לעשות כל מלאכה להחיות נפשו, אלא דהאיבעיא אם מותר לישראל חבירו ליתן לפועל מלאכה דהוא כעין אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך, וכן כתב רש"י בהדיא מהו, שיתן לו מלאכה ולשוכרו כדי שיהיה לו לאכול, ובאמת כן משמע מלשון הגמ' שאמר שכר פעולה שאין לו כו' ולא קאמר פועל שאין לו מה יאכל, אלא ודאי משמע דהאיבעיא הוא אם מותר לישראל ליתן לו מלאכה שהרי אפילו לנכרי אסור וא"כ שפיר י"ל דמיבעיא ליה אפילו אין לפועל לחם. מ"מ לא מסתבר כלל, כיון דע"כ דמותר לפועל גופא לעשות כל מלאכה להחיות נפשו, ודאי דגם לישראל חבירו מותר ליתן לו כדי שישתכר, דאם יהיה אסור אם אין איש שיש לו מומן שיכול ליתן בתורת צדקה וכי נאמר שלא נחוש לנפש הפועל שיתענה כמה ימים, אלא ודאי דהאיבעיא הוא ביש לו לחם ומים ואין לו בשר אפילו בצמצום והפועל בעצמו פשוט ליה אף לבעל איבעיא דמותר לעשות כל מלאכות להשתכר בשר וצרכי י"ט רק דאיבעיא ליה אם מותר לישראל חבירו ליתן לו דזה אין אדם מצווה לעבור אפילו איסור קל בשביל זה וס"ד דאסור כמו שאסור ליתן מלאכה לנכרי, אפשיט ליה מהא דאין לוקחין בתים כו' לאו לאתויי שכר פעולה, וכמו שכתב הגהות אשרי דמותר להם לקנות כדי שישתכר השכיר להוליכין לביתו, ומדאשמעינן תנא באין לוקחין דמותר ליתן לפועל להשתכר ע"כ צ"ל דמיירי באית לו לחם דא"כ מאי איריא במקח וממכר אפילו כל מלאכה גמורה נמי מותר, וכדכתבנו דזה לא עלה כלל על דעת בעל האיבעיא לאסור ולכו"ע מותר, אע"כ דתנא אתי לאשמעינן ביש לו לחם וא"כ כי היכי דמותר לקנות כדי שישתכר הפועל שיהיה לו בהרווחה ה"ה דמותר ליתן לו מלאכה כדי שיהיה לו בשר, דלענין זה מה שנותן לו מלאכה אין חילוק בין מלאכה לסחורה, דדוקא לענין לעשות בעצמו מלאכה יש לחלק, אבל כיון שראינו שמותר לקנות בשביל הפועל הכא נמי מותר ליתן לו מלאכה שהרי הפועל מותר לעשות כדי להרויח לבשר, רק דהאיבעיא היה אם מותר לחבריו לעבור על איסור, ואם כן מאי שנא מלאכה מסחורה, ועכ"פ כיון דחזינן דהש"ס פשוט להתיר אפילו במלאכה ומדמה מקח למלאכה וא"כ כי היכי דבמקח מותר ה"נ במלאכה, רק דפליגי בפועל גופא בתפילין, דלרש"י ורא"ש דחה"מ זמן תפילין, מותר אף שיש לו בשר בצמצום כדי שיהיה לו בהרווחה, ולרמב"ם דלאו זמן תפילין, שוה לשאר מלאכות דדוקא באין לו בשר כלל מותר, וכמ"ש"כ הב"י בסי' תקל"ט הביאו המ"א. ומש"כ דזה דוקא לענין סחורה אבל לענין מלאכה כתב בהדיא בסי' תקמ"ה דאין לו כלל מה יאכל, כבר כתבתי דתיבת כלל לא נזכר, ואדרבה משמע ברמב"ם דסחורה ומלאכה שוין שהרי כללן כולם בהלכה אחת וז"ל כל שאסור לעשותו במועד אם אין לו מה יאכל הרי זה עושה כדי פרנסתו וכן עושה סחורה כדי פרנסתו, ודוחק לומר דכדי פרנסתו שכתב בסחורה ר"ל כדי פרנסתו בהרווחה, ומה שכ' כדי פרנסתו במלאכה ר"ל רק ללחם ומים דזה דוחק וכן מוכח מגמרא מדפשיט מאין לוקחין לשכר פועלה ש"מ דשוין הן, ועוד דלישנא דכדי פרנסתו ע"כ משמע הכי דאל"כ הוי ליה למימר כדי מזונו, דהכי דייקנן בגיטין י"ב ניזון נתפרנס מיבעיא ליה, אע"כ דר"י מתיר אפילו לבשר ויין אלא דפליגי אם יש לו בשר בצמצום. ומצאתי בספר החינוך סי' שכ"ג וז"ל והתירו לכל מי שאין לו מה יאכל לעשות כל מלאכה כו', ופי' אין לו מה יאכל לפי הדומה הוא מי שאין לו מעות במה שיקנה צרכיו ואע"פ שיש לו כלי תשמיש, שאין מחייבין לו למכור עכ"ל וז"ל הסמ"ג סי' קצ"ה אם אין לפועל